

УДК 371.51

Салманова О.Ю.,
начальник кафедри адміністративного права та процесу Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІЙ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У статті аналізується процес управління освітньою діяльністю. Автор розглядає проблемні питання, пов'язані із класифікацією функцій управління освітньою діяльністю, визначенням їх змісту та принципів типологізації.

Ключові слова: педагогічна діяльність, управління освітньою діяльністю, функції управління.

Салманова А.Ю.,

начальник кафедри адміністративного права и процесса
Харьковского национального университета внутренних дел,
кандидат юридических наук, доцент

ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

В статье анализируется процесс управления педагогической деятельностью. Автор рассматривает проблемные вопросы, связанные с классификацией функций управления, их содержанием и принципами типологизации.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, управление педагогической деятельностью, функции управления.

Salmanova A.U.,

Head of the Department of Administrative Law and Procedure
Kharkiv National University of Internal Affairs, PhD, Associate Professor
**CONCEPT, FUNCTIONS TYPES AND FEATURES
MANAGEMENT EDUCATIONAL ACTIVITIES**

The process of management of the pedagogical activity is researched in the article. The author considers the problem questions, which concern the classifications of functions of management, its contents and typology.

Relevance of the topic is that the problem of finding effective models of management of educational activities in recent years, is one of the most important. General trends of democratization and humanization of society, the reforms taking place in the educational system of Ukraine necessitate changes outdated concept of social control in Ukraine and the transition to the new position of modern management paradigm. The modernization of the education system requires revision and updating of existing management models that, first of all, needs to be improved and the development of the basic functions of management of educational activities.

The purpose of this article is to attempt to determine the functional component of modern content management process in educational activities. The stated goal determines the following main objectives: to find out the essence of the concept of "management of educational activities" to summarize the scientific views on the content and the main criteria for the classification of management functions, as well as to describe their characteristics at the present stage of modernization of the national education system.

The findings concluded that the analysis of the functional aspects of the management of educational activity, generalization of scientific views on the content and the main criteria for the classification of management functions allow the following conclusions: in the modernization of our education system the specific content and features allow management educational activities is increasingly determined characteristic modern society processes of liberalization and democratization, individualization and differentiation of the educational process; features of the control functions at the present stage of development of the educational process of their becoming multi-level and strengthening relationships aimed at improving coordination between the subjects of administrative relations, is a prerequisite for ensuring the integrity of the entire system; management efficiency educational activity today directly depends on the constant interaction of all the above functions, and by strict adherence to the sequence of their execution.

Key words: pedagogical activity, management of a pedagogical activity, functions of management.

Актуальність теми. Проблема пошуку ефективних моделей управління освітньою діяльністю в останні роки є однією з найактуальніших. Загальні тенденції демократизації та гуманізації суспільства, реформи, що відбуваються в освітній системі України зумовлюють необхідність зміни застарілої концепції соціального управління в

Україні та перехід на позиції нової сучасної управлінської парадигми. Модернізація системи освіти вимагає перегляду і оновлення існуючих моделей управління, що, перш за все, потребує вдосконалення і розвитку основних функцій управління освітньою діяльністю.

Стан наукового дослідження. Проблеми освітньої діяльності перебували у фокусі багатьох філософських, соціально-психологічних (роботи Б.Г. Ананьєва, М.Я. Басова, Л.С. Виготського, І.А. Зимньої, А.К. Маркової, С.Л. Рубінштейна та ін.) і власне педагогічних досліджень (праці педагогів-класиків Ю.К. Бабанського, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Ф.Н. Гоноболіна, Н.В. Кухарева та ін.). Але розгляд питань, безпосередньо пов'язаних із управлінням освітньою діяльністю, бере свій початок із затвердження у вітчизняній науці основних засад системного підходу у середині 70-х рр. XX ст. (праці Н.В. Кузьміної, В.О. Якуніна та ін.). Ідеї про системний підхід у дослідженнях проблем управління в освіті знайшли своє обґрунтування і розвиток у психолого-педагогічних працях В.У. Агєєвця, О.С. Анісімова, Д.М. Гвішиані, В.С. Лазарева, М.М. Поташника та ін. Проте розробки вітчизняних учених базувалися, в основному, на положеннях педагогічної теорії, без урахування досягнень загальної теорії соціального управління. Аналіз наукової літератури останніх років показує, що підходи, які традиційно використовувалися для дослідження радянської системи освіти, вимагають суттєвого перегляду і відходу від традиційних поглядів як на саму сутність освіти в цілому, так і на процеси управління освітньою діяльністю зокрема.

Вітчизняну теорію управління складають численні дослідження соціально-педагогічних (Л.І. Даниленко, Н.П. Лукашевич, Н.М. Островерхова, В.С. Пікельна, Н.Д. Хміль та ін.) та психолого-педагогічних (Є.С. Березняк, В.І. Бондар, Ю.А. Васильєв, Л.М. Карамушка, Ю.А. Конаржевський, Н.Л. Коломінський, Т.І. Левченко, В.І. Маслов, Г.В. Щокін та ін.) аспектів процесу управління освітньою діяльністю. Проблемам управління навчальним процесом присвячені дослідження А.В. Барташова, Ю.В. Киричкова, А. М. Михайлової та ін. Але, незважаючи на широкий спектр досліджуваних напрямків за даною проблематикою, питання управління освітньою діяльністю вивчене ще недостатньо і потребує свого вдосконалення та систематизації на сучасному етапі модернізації вітчизняної освіти. Так, зокрема слід зазначити, що питання про функціональну складову процесу управління залишається і дотепер відкритим. Сьогодні назріла невідкладна потреба у науковому перегляді і оновленні змісту функцій управління освітньою діяльністю. Нова система управління, адекватна до сучасних реалій, повинна враховувати ті особливості, специфічні умови і фактори, які характерні для сучасного стану розвитку системи педагогічної діяльності, тому наукові дослідження в цій області сьогодні є вкрай актуальними.

Метою даної статті є спроба визначення сучасного змісту функціональної складової процесу управління освітньою діяльністю. Встановлена мета зумовлює такі основні завдання дослідження: з'ясувати сутність поняття «функції управління освітньою діяльністю», узагальнити наукові погляди на зміст та основні критерії класифікації функцій управління, а також охарактеризувати їх особливості на сучасному етапі модернізації вітчизняної системи освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дає змогу виокремити

кілька загальних підходів до визначення функцій управління. З позицій загальної теорії управління, де зміст управлінської діяльності розкривається через структурування функцій управління та механізми їх взаємозв'язку, поняття «функції управління» є майже тотожними таким поняттям, як «роль» або «завдання». Теорія організації та соціологічна теорія виходять із розуміння функцій управління як такого відношення частини до цілого, за яким існування та зміна частини забезпечують існування та розвиток цілого. Під функціями управління, таким чином, розуміється певна сукупність дій, що відображують специфіку управлінської діяльності, напрямки цілеспрямованого впливу на зв'язки і відносини людей у процесі життєдіяльності організації, ролі, що виконуються відповідними елементами соціальної системи в її організації як цілого [12, с.397]. Переважна ж більшість сучасних поглядів на сутність та зміст функцій управління стосовно педагогічної діяльності заснована на засадах системного підходу. Саме системний підхід є методологічною основою досліджень у працях В.М. Гончарова, О.В. Козлова, Ю.І. Конаржевського, В.І. Маслова, Г.М.Серікова, Б.В. Смірнова, В.П. Симонова та багатьох інших науковців. Функція у теорії систем традиційно розглядається як властива системі характеристика, що визначає зміну її станів, розкриває її призначення й необхідність. Відповідно до даного підходу управління освітньою діяльністю постає перед нами послідовним цілеспрямованим процесом, який має циклічний характер і формується через функції: конкретні види управлінської діяльності, «сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих, скоординованих заходів, спрямованих на досягнення певної мети» [7, с.26]. Спільним із попередніми у даній теорії є операційно-стадійний підхід, що використовується у сучасному педагогічному менеджменті, згідно з яким поняття «функція» трактується як сукупність специфічних дій, що визначають зміст управлінської діяльності [11, с.62], а управлінська діяльність, відповідно, визначається як певна система послідовно виконуваних операцій, комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування та розвиток педагогічної діяльності [11, с.105].

В сучасних дослідженнях зустрічається велика кількість класифікаційних схем функціонального складу управління освітньою діяльністю, більшість з яких характеризується відсутністю об'єктивних критеріїв для виокремлення функцій. Найбільш обґрунтованим принципом класифікації функцій управління є, на наш погляд, їх типологізація за етапами процесу управління. При цьому більшість сучасних дослідників виходять з виділення таких видів управлінської діяльності, що були окреслені ще на початку XX ст. одним з засновників сучасної теорії наукового управління А. Файолем [14], який на основі аналізу змісту виконуваних робіт окреслив загальні функції управління (передбачення – постановка цілей і створення програми дій по їх досягненню; організація – побудова організаційної структури, поділ повноважень та обов'язків; розпорядництво – реалізація планів; координація – узгодження діяльності та пристосування всіх наявних засобів для досягнення цілей; контроль – перевірка виконання планів та наказів, виявлення та виправлення помилок), та його послідовників – М. Мескона, М. Альберта і Ф. Хедоурі [8], які модернізували класифікацію, виділивши такі загальні функції управління, як планування, організація, мотивація і контроль. Процес управління для всіх систем зводиться до того, що

функціональні ланки управління розглядаються як відносно самостійні види діяльності. Проте всі вони є взаємозалежними й послідовно, поетапно змінюють одна одну, створюючи єдиний управлінський цикл, що дозволяє вичленити й інші функції управління. Так, усі зазначені вище функції поєднуються функціями комунікації та прийняття рішень. Серед функцій процесу управління, які не були виділені в класичній інтерпретації функціонального складу менеджменту, можна відзначити й такі, як постановка мети та стимулювання.

Порівнюючи склад функцій, прийнятих в теорії управління, зі складом функцій, які виділяються у сфері регулювання освітньою діяльністю, М. Гончаров та В. Симонов виділяють такі основні функції: планування та прийняття рішень, функція організації виконання прийнятих рішень, функції мотивації і контролю [5, с.19]. І.Б. Васильєв до загальних функцій процесу управління освітньою діяльністю додає також регулювання, облік та аналіз [1, с.30], В.Пікельна – координування [9, с.62], Л. Столяренко – цілепокладання, інформаційне забезпечення, корегування та підведення підсумків [13, с.511]. Отже, розглядаючи загальні функції стосовно процесу управління освітньою діяльністю, можна виокремити такі основні функції.

- Функція цілепокладання, що полягає у виробленні головних, поточних і перспективних цілей діяльності.

- Функція планування та прийняття рішень, яка реалізується шляхом визначення напрямків, шляхів, засобів і заходів щодо реалізації цілей діяльності. Управлінське рішення повинне відповідати цілій низці вимог: мати цільову спрямованість, бути обґрунтованим, адресним та правочинним, відбивати єдність і погодженість із загальною системою прийнятих управлінських рішень, відповідати умові конкретності за строками його реалізації, бути актуальним і своєчасним [5, с.18].

- Функція організації, що передбачає узгодження даного рішення з усіма суб'єктами процесу управління, а також матеріально-технічне забезпечення можливості виконання даного рішення (плану). Стосовно управління функція організації є процесом закріплення варіантів розподілу управлінської праці, побудови організаційної структури системи управління, формування стійкої сукупності всіх сторін діяльності [10, с.13].

- Функція координування, зміст якої полягає в узгодженні роботи усіх частин системи управління шляхом встановлення між ними гармонійних зв'язків.

- Функція регулювання, яка передбачає виконання поточних заходів щодо усунення відхилень від заданого режиму функціонування системи. Дана функція здійснюється на основі дотримання таких принципів: забезпечення безпосередньої залежності величини стимулів від кінцевих результатів діяльності; зв'язок стимулів з метою діяльності; єдність інтересів суб'єктів та об'єктів процесу управління [10, с.14].

- Функція контролю, яка спрямована на забезпечення прогнозованого результату, забезпечення стабільності і оптимальності функціонування системи. Дана функція складається із спостереження, вивчення, аналізу, діагностики та оцінки ефективності діяльності з метою прийняття на її основі управлінського рішення. До головних принципів контролю відносять своєчасність, безперервність, гласність, всебічність та ефективність [10, с.15].

- Функція обліку та оцінки, що передбачає комплексне вивчення з метою

об'єктивної оцінки діяльності, виявлення причин стану, що склався, динаміки і закономірностей розвитку системи управління, виявлення взаємозв'язків стану об'єкта з різними чинниками; кількісної оцінки ефективності діяльності.

– Функція стимулювання діяльності, зміст якої полягає у розробці та використанні стимулів для ефективної взаємодії суб'єктів управлінської діяльності.

Стосовно процесу управління освітньою діяльністю загальні функції управління набувають власних особливостей та розширюються за рахунок розширення їх змісту та виділення підфункцій. Крім того, у сфері управління освітньою діяльністю виконуються свої, властиві педагогічній системі специфічні функції. Так, В. Симоненко, П. Третьяков та Т. Шамова пропонують виділення таких функцій управління освітньою діяльністю, як: інформаційно-аналітична, планово-прогностична, організаційно-виконавча, мотиваційно-цільова, контрольно-діагностична, регулятивно-корекційна [5, с.19]. Утворення функцій з подвійною назвою вказує на їх подвійну мету, підкреслює безпосередній зв'язок між діями (операціями), спрямованими на досягнення відповідних цілей.

Інформаційно-аналітична функція спрямована на вивчення фактичного стану і обґрунтованості застосування сукупності засобів досягнення цілей, на об'єктивну оцінку результатів і вироблення механізмів регуляції з переходу системи в новий якісний стан. Дана функція є основою всієї педагогічної діяльності, відіграючи роль першоджерела у прийнятті управлінського рішення. Забезпечення комунікацій між усіма ланками системи управління робить її цілісною та ефективною.

Планово-прогностична функція визначається як діяльність з оптимального вибору цілей і розробки програм для їх досягнення. Дана функція займає одне з провідних місць в управлінському процесі. Науково обґрунтовані плани розвитку визначають реальні строки, ресурси та практичні можливості прийнятих рішень. Система планів будується на основі концептуальних положень і містить у собі комплексно-цільові програми управління, плани конкретних дій та ін.

Організаційно-виконавча функція спрямована на досягнення необхідної якості процесу управління. Виконання прийнятих цільових рішень забезпечується за рахунок налагодження чіткого механізму взаємодії елементів організаційної структури процесу управління. Дана функція передбачає наявність відповідної нормативно-правової бази, яка регламентує функціональні повноваження у відносинах та зв'язках між усіма суб'єктами процесу управління освітньою діяльністю.

Контрольно-діагностична функція виявляється у перевірці цілеспрямованості завдань і ступеня охоплення всіх сторін процесу управління. Дані контролю й оцінки діагностування дозволяють підтримувати систему управління освітньою діяльністю та учасників даного процесу на відповідному функціональному рівні.

Мотиваційно-цільова функція формує мотиваційний підхід до визначення цілей процесу управління освітньою діяльністю. Дана функція є вихідним підґрунтям для планування і прогнозування діяльності, адже вона визначає організаційні форми, засоби впливу для виконання прийнятих рішень, і спрямована на формування цілей учасників процесу управління на основі мотивів їх діяльності.

Регулятивно-корекційна функція спрямована на усунення відхилень у процесі управління, причиною яких можуть бути помилки в складанні первинних документів,

планів, програм, невиконання ухвалених рішень, завищена або, навпаки, неповна й неякісна реалізація намічених планів, та внесення відповідних коректив у процес управління освітньою діяльністю задля підтримання її на необхідному якісному рівні [15, с. 236-237].

Окрім названих вище основних функцій можна виділити також кілька специфічних (особливих) функцій: критеріального моделювання, кооперації та самоспрямування дій (Г.В. Єльнікова) [3, с.63-72], педагогічний аналіз (Ю.К. Конаржевський) [4, с.50], функцію корпоративної культури (О.І. Мармаза) [6, с. 80] та ін. Поряд із «класичними» функціями управління освітньою діяльністю, Л. Даніленко виділяє також такі модернізовані функції, як представницька, менеджерська та політико-дипломатична [2, с.49].

Модернізація процесу управління відповідно до сучасних умов функціонування і розвитку вітчизняної сфери освіти зумовлює особливу важливість та актуальність функцій педагогічного аналізу та прогнозування.

Функція педагогічного аналізу спрямована на вивчення стану, тенденцій розвитку та об'єктивну оцінку розвитку педагогічного процесу та вироблення рекомендацій з упорядкування системи або її переводу на більш високий якісний стан. Дана функція, за Ю.К. Конаржевським, заснована на дотриманні принципів об'єктивності, детермінізму, системності, комплексності, єдності аналізу та синтезу [4, с.50]. Виключення педагогічного аналізу із загального циклу управлінської діяльності призводить до її розпаду, адже функції планування, організації, контролю, регулювання не одержують у своєму розвитку логічного обґрунтування й завершення.

Удосконалення управління освітньою діяльністю у сучасних умовах безпосередньо пов'язане із реалізацією такої важливої функції, як прогнозування. Функція прогнозування за своїм змістом являє собою виявлення і передбачення тенденцій, станів розвитку процесу, а також альтернативних шляхів його розвитку та термінів їхнього здійснення. Комплексне прогнозування складається з цільового (детальної розробки цілей), програмного (вироблення шляхів, заходів, умов досягнення цілей) та проектного (проектування майбутнього для вибору оптимальних варіантів) прогнозів [10, с.15].

Висновок. Отже, аналіз функціонального аспекту управління освітньою діяльністю, узагальнення наукових поглядів на зміст та основні критерії класифікації функцій управління дозволяють зробити такі висновки: в умовах модернізації вітчизняної системи освіти специфіку змісту й особливості реалізації функцій управління освітньою діяльністю все більше визначають характерні для сучасного суспільства процеси гуманізації й демократизації, індивідуалізації й диференціації освітнього процесу; особливостями розвитку функцій управління на сучасному етапі розвитку освітнього процесу стають їх багаторівневність та посилення взаємозв'язку, які спрямовані на підвищення координації між суб'єктами управлінських відносин, що є необхідною передумовою для забезпечення цілісності усієї системи; ефективність управління освітньою діяльністю сьогодні безпосередньо залежить як від постійної взаємодії усіх розглянутих функцій, так і від чіткого дотримання послідовності їх виконання.

Список використаних джерел:

1. Васильев И.Б. Профессиональная педагогика / И.Б. Васильев. – Харьков, Укр. инж.-пед. академия. – Х.:

- Б.и., 1999. – 152 с.
2. Даніленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті / Л.І. Даніленко. – К. : Шкільний світ, 2007. – 120 с.
 3. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність / Г.В. Єльнікова – К. : Ред загальнопед. газ, 2005. – 128 с.
 4. Конаржевский Ю.А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой. Ч.1 / Ю. А. Конаржевский. – М. : Образоват. центр «Пед. поиск», 1997. – 79 с.
 5. Львов Л. В. Педагогический менеджмент / Л.В. Львов. – Челябинск : ЧГАУ, ЮУНОЦ РАО, 2008. – 178 с.
 6. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / О.І. Мармаза. – Х. : Основа, 2005. – 176 с.
 7. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навч. пос. / В.І. Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 134 с.
 8. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
 9. Пикельная В.С. Теоретические основы управления / В.С. Пикельная. – М. : Высшая школа, 1990. – 175 с.
 10. Рубан І. Функції управління І.Рубан // Директор школи. – 2007. – №12. – С.12-15.
 11. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: ноу-хау в управлении педагогическими системами: уч. пос. / В.П. Симонов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 429 с.
 12. Социологический энциклопедический словарь. Ред.-координатор – Г.В. Осипов. – М. : Изд. группа ИНФРА-М-Норма, 1998. – 488 с.
 13. Столяренко Л. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Р.-на-Д. : Феникс, 1999. – 672 с.
 14. Файоль А. Управление – это наука и искусство / А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. – М. : Республика, 1992. – 572 с.
 15. Шамова Т. И. Управление образовательными системами: уч. пособ. / Т.И. Шамова. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 384 с.

References:

1. Vasylev Y.B. Professyonalnaia pedahohyka / Y.B. Vasylev. – Kharkov, Ukr. ynzh.-ped. akademyia. – Kh.: B.y., 1999. – 152 s.
2. Danilenko L.I. Menedzhment innovatsii v osviti / L.I. Danilenko. – K. : Shkilnyi svit, 2007. – 120 s.
3. Ielnykova H.V. Upravlinska kompetentnist / H.V. Yelnikova – K. : Red zahalnoped. haz, 2005. – 128 s.
4. Konarzhevskiy Yu.A. Pedahohycheskyi analiz uchebno-voospytatel'nogo protsesssa y upravlenye shkoloj. Ch.1 / Yu. A. Konarzhevskiy. – M. : Obrazovat. tsentr «Ped. poysk», 1997. – 79 s.
5. Lvov L. V. Pedahohycheskyi menedzhment / L.V. Lvov. – Cheliabynsk : ChHAU, YuUNOTs RAO, 2008. – 178 s.
6. Marmaza O.I. Menedzhment v osviti: sekrety uspishnoho upravlinnia / O.I. Marmaza. – Kh. : Osnova, 2005. – 176 s.
7. Maslov V.I. Naukovi osnovy ta funktsii protsesu upravlinnia zahalnoosvitnimy navchalnymy zakladamy: navch. pos. / V.I. Maslov. – Ternopil: Aston, 2007. – 134 s.
8. Meskon M. X. Osnovy menedzhmenta / M.X. Meskon, M. Albert, F. Khedoury. – M. : Delo, 1992. – 702 s.
9. Pykelnaia V.S. Teoretycheskiye osnovy upravleniya / V.S. Pykelnaia. – M. : Vysshhaia shkola, 1990. – 175 s.
10. Ruban I. Funktsii upravlinnia I.Ruban // Dyrektor shkoly. – 2007. – №12. – S.12-15.
11. Symonov V.P. Pedahohycheskyi menedzhment: nou-khau v upravlenii pedahohycheskimi systemami: uch. pos. / V.P. Symonov. – M. : Pedahohycheskoe obshchestvo Rossyy, 1999. – 429 s.
12. Sotsyolohycheskyi entsyklopedycheskyi slovar. Red.-koordynator – H.V. Osypov. – M. : Yzd. hruppa YNFRA-M-Norma, 1998. – 488 s.
13. Stoliarenko L. Osnovy psykholohyy / L. D. Stoliarenko. – R.-na-D. : Fenyks, 1999. – 672 s.
14. Faiol A. Upravlenye – это наука y yskusstvo / A. Faiol, H. Emerson, F. Teilor, H. Ford. – M. : Respublyka, 1992. – 572 s.
15. Shamova T. Y. Upravlenye obrazovatel'nymi systemami: uch. posob. / T.Y. Shamova. – M. : Yzd. tsentr «Akademyia», 2002. – 384 s.

Рецензент: доктор юридичних наук, професор Латковська Т.А.